

Parakh

Research Journal Deptt. of Punjabi
Language & Literature
Lahore College for Women University Lahore (Pakistan)
Vol: 1, Jan-Jun 2016, pp30-37

پارکھ

تحقیقی مجلہ شعبہ پنجابی زبان و ادب
لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور (پاکستان)
جنوری۔ جون 2016ء، مسلسل شمارہ 1

☆ ڈاکٹر ناصرانا

”حقہ نامہ“ قاضی محمد امین داقلمی نسخہ

Abstract

Qazi Muhammad Ameen was introduced by Anwer Baig Awan through monthly "Lehnan", Lahore in 1967 but he remained unknown in the literary circles. He expired in 1974 but nothing was published out of his many notable poetical writings. Researcher introduced his all assets in his researchbook "La'lan de Wanjare". Qazi was a prominent and traditional poet of his age. His nine manuscripts were introduced but only one is on record. This article carries study of another one of his manuscripts named "Huqqa Nama". Theme of this piece of literature is to avoid "Huqqa" due to its abuse and threat to soul and health. This poem carries ethnological advice for masses.

گول پور ضلع جہلم وچ 22 جولائی 1920ء نوں حکیم نور حسین دے گھر پیدا ہون والے قاضی محمد امین نے استھ 54 سال دی عمر وچ 12 جون 1974ء نوں وفات پائی تے ایسے پنڈ وچ دفن نیں۔ اوہناں ”جے وی“ تک تعلیم حاصل کرن مگروں مقامی پرائمری سکول وچ استاد دی حیثیت نال کار و بہار کیتا۔ اوہناں دے والد کسان دی سن تے حکیم وی۔ قاضی امین نے والد کولوں ایہہ دوویں کم وی وراثت وچ پائے تے نبھائے۔ ایہو کارن اے کہ اوہناں نوں علاقے وچ اُستاد تے شاعر دے نال ہڈی جوڑ دے ماہر دے طور تے وی پہچانیا جانداسی۔ (1)

امین نال بہ طور شاعر ساڈا پہلا تعارف 1995ء وچ اوہناں دے پتر محمد اصغر راہیں ہو یا جہڑے اوس ویلے لاہور چھاؤنی وچ ٹھیکیداری کردے سن۔ اوس موقعے اُتے اوہناں دے قلمی ورثے دا ایک تعارفیہ لکھن دا موقع ملیا جہڑا 1998ء وچ ”لعلوں دے وچارے“ وچ شائع ہو یا۔ اوہناں دے پتر ازل کول نوں (9) ہتھ لکھتیاں: ”شریعت نامہ“، ”ذکر شریعت“، ”ذکر کلمہ شریف“، ”رجز نامہ“، ”قوم نامہ“، ”حقہ نامہ“، ”سچ نامہ“، ”فیشن نامہ“ تے ”قصص الحسنین (موسوم بہ انوار الحسنین“ محفوظ سن۔ ایہناں دی پہلی بھروی جان کاری وی 1998ء وچ ای سامنے آئی۔ (2)

افسوس کہ ہن ایہناں وچوں وی کئی لکھتیاں لکھن وچ وقت پیش آرہی اے۔ ایہو وجہ اے کہ اک ہور دست یاب قلمی نسخے نوں ریکارڈ تے لیاؤن

دی لوڑ محسوس کیتی۔ اُتے بیان ہوئے کلام وچوں ”قصص المحسنین“ یوسف زلیخا والے واقعے دا ضخیم بیان اے جہدی اشاعت دیاں کوششاں لئی شاعر نے عثمان ناں دے گورنمنٹ کالج چکوال دے ملازم نوں تن خط لکھے۔ ایسے شخص راہیں شاعر نے انوریگ اعوان تیک رسائی حاصل کیتی تے ڈاکٹر باقر تیک اپٹن دا چاروی کیتا۔ (3) 1967ء وچ پروفیسر انوریگ اعوان نے یوسف زلیخا دے ایس قصے دا اک تعارفیہ لکھیا۔ (4) افسوس کہ اوہ کلام وی آج تیک شائع نہیں ہو سکیا۔ البتہ اُتے درج مخطوطیاں وچوں ”ذکر کلمہ شریف“ بارے اک تعارفی مضمون ”امین گول پوری دی اک ان چھپی لکھت: کلمہ شریف“ دے سرنوایں نال دوست محمد نے چھ ماہی ”لیکھ“، لاہور لئی لکھیا۔ (5)

سوائے اُتے درج جان کاریاں دے، امین گول پوری داسارا کلام ان چھپیا اے۔ ایہدے وچوں ای اک لکھت ”حقہ نامہ“ اے۔ ”حقہ نامہ“ اُتے ایہدی تکمیل دی تاریخ درج نہیں پر شاعر دے پتر محمد اصغر نے اک ملاقات وچ دسیا کہ ایہہ کلام 1960ء دے نیڑے ہوند وچ آیا۔ (6)

ایس لکھت دے متھے اُتے بسم اللہ الرحمن الرحیم، فاعتر ویا ولی الابصار تے اک اردو شعرے
حقہ نوشی ہے شریعت میں گناہ دشمن روحانیت، صحت تباہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم
فَاعْتَبِرْ قَوْلًا أُولَى الْأَبْصَارِ

حقہ نوشی ہے شریعت میں گناہ
دشمن روحانیت صحت تباہ
کتاب مستطاب مرسومہ

حَقَّ نَامَ منظوم پنجابی

تصنیف خادم صغیر و کبیر قاضی محمد سین از گول پور
تعمیل بنید دادن ضلع جہلم

لکھیا گیا اے۔ ایہدے اگے جلی سرخی ”حقہ نامہ“ اے جہدے سامنے ”منظوم پنجابی“ درج اے۔ سرورق اُتے اخیر وچ ”تصنیف خادم صغیر و کبیر قاضی محمد امین از گول پور، تحصیل پنڈ دادن ضلع جہلم“ لکھیا ہویا اے۔ (7)

ایس مثنوی طرز تے واعظانہ کلام دے مڈھ وچ کھڑا:

اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے
توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے (8)

ٹیپ داشعروی اے۔ ایس شعر دی ورتوں حمد، نعت، منقبت تے اخلاقی سبق دے نال نال چل دی اے۔ اصل موضوع حقے توں ہلکن دا اے تے اوہدے وچ وی ایہہ ٹیپ داشعرو نال چل رہیا اے۔ ایس طرح ایہہ نظم قطعہ بند حیثیت اختیار کر گئی اے۔ ہیئت ولوں ایہہ کلام ست ست مصرعیاں دے بند رکھدا اے یعنی ایہہ کلام مسجع اے۔ جہدے پہلے چار مصرعے آپس وچ ہم قافیہ تے ہم ردیف نیں جد کہ پنجواں مصرع ٹیپ دے شعر دا ہم قافیہ تے ہم ردیف اے۔ ایس طرح ہر بند ایس شکل وچ سامنے آؤندا اے:

اک لکھ چڑی ہزار پیغمبر رب نازل فرمایا اے
دین اسلام سکھاوَن کارن عجب احسان کمایا اے
شرع محمدی اکمل کامل عالی درجہ پایا اے
اس تے جس نے عمل کمایا رب اس نوں بخشایا اے
حقہ خاص خلاف شریعت بے حد ایہہ نقصانی اے

اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے

توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے (9)

گنتی دیاں کچھ تھاواں اُتے تلفظ تے املاء پاروں عروض داسئلہ وی موجود اے جد کہ قلمی نسخے وچ ڈیزائن وجہوں ایس طرح درج اے :

اک لکھ چڑی ہزار پیغمبر رب نازل فرمایا اے دین اسلام سکھاوَن کارن عجب احسان کمایا اے
شرع محمدی اکمل کامل عالی درجہ پایا اے اس تے جس نے عمل کمایا رب اس نوں بخشایا اے

حقہ خاص خلاف شریعت بے حد ایہہ نقصانی اے

اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے

توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے (10)

”حقہ نامہ“ پوری نظم ریکارڈ خاطر پیش اے۔

اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے

توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے

اول حمد خداوند تائیں جو واحد لاثنائی اے گُن تھیں ہر شے پیدا کیتی جس دی ذات نہ فانی اے

نام اللہ دا پڑھیاں ہو یاں ہوندا قلب نورانی اے مومن کارن تحفہ بخشش عالی اسم حقانی اے

منہ نوں ہر دم پاک رکھاویں ایہہ تاکید رحمانی اے

اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے

توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے

نبی محمد سرور عالم جیندا عالی شان میاں رحمت عالم نور مجسم باعث زمین آسمان میاں

شان لولاکی بخشیا رب نے بھجیا آپ قرآن میاں بھیج درود محمد اُتے چھڈ دے ہور دھیان میاں

تا بعداری پاک نبی دی لازم دوہیں جہانی اے

اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے

توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے

اہل البیت اصحاب گرامی سارے رب دے پیارے نیں پاک نبی دے عاشق صادق سارے روشن تارے نیں

ابوبکر، صدیق، عمر، عثمان، علی ایہہ چارے نیں دین نبی دے حامی سارے مسئلے سچ نثارے نیں

حکم شریعت مننا لازم اس دے وچ آسانی اے

اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے

توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے

روح پاکیزہ امر خدا تھیں وچ بدن دے آیا اے روح تے جسم رلا کے رب نے تد انسان بنایا اے

حکم شریعت جاری کر کے سدھاراہ بتایا اے روح دی خاص غذا ہے بندگی تازہ روح کرایا اے

اے پر عادت حقہ والی خاص ایہہ مرض روحانی اے

اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے

توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے

اک لکھ چڑی ہزار پیغمبر رب نازل فرمایا اے دین اسلام سکھاون کارن عجب احسان کمایا اے

شرع محمدی اکمل کامل عالی درجہ پایا اے اس تے جس نے عمل کمایا رب اس نوں بخشایا اے

حقہ خاص خلاف شریعت بے حد ایہہ نقصانی اے

اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے

توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے

خاص خوراک روحانی ہر دم ذکر خداوند والی دا رکھنا منہ نوں پاک ہمیشہ حکم شریعت عالی دا

پاک زبانوں روح نوں طاقت نکتہ گل نرالی دا باغ جسم نوں تکیہ ہر دم اصلی روح دے مالی دا

حقہ دشمن روح دا تیرا دھوں اس دا نقصانی اے

اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے

توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے

حقہ خاص خلاف شریعت گندی بدعت بھاری اے دھواں سخت ناجائز اس دا نفسانی بیماری اے

صحت دا ایہہ دشمن جانی کر دیندا آزاری اے سینہ سیاہ کرے دھوں اس دا اندر دھواں دھاری اے

چھیکیا بچ جا اس موذی تھیں ایہہ ڈاکو ایمانی اے

اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے

توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے

حقے والی عادت ماڑی عیاشی دا چالا اے خریج فضول کراوے حقہ اندر کردا کالا اے
جو حقے دا چھیکا اج کل اوہا کچھری والا اے خریج فضول تماکو والا جانے بہت سوکھا لااے

دولت اگ دے وچ جلا کے دسدا رانی اے
اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے
توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے

بئیں پرلیسی حقہ چھکدے پتا نہ اس دی حالت دا دین دنی دا گھانا اس وچ ایہہ کرتوت جہالت دا
انج ایمان ونجاوے چھیکا منکر شرع رسالت دا سوچیا سمجھیا مول نہ کسے ایہہ سامان جہالت دا

دھواں اس دا مکروہ شرع وچ نالے گندا پانی اے
اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے
توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے

عالماں، مفتیاں، صوفیاں حقہ خاص حرام بتایا اے سب فقیہاں فتوے دتے کیوں تہہ شک بنایا اے
سبھی مکروہ تحریمہ دسدے ڈر کے فتویٰ لایا اے الغرض نہیں اے جائز حقہ کیوں تہہ جھگڑا پایا اے

چھکنا سدا گناہ کبیرہ غفلت دلیس سامنی اے
اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے
توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے

چھیکے خوش ہوہو کے تے صفت حقہ دی کردے نیں سن احمق تعریف حقہ دی حقے کچھے مردے نیں
آکھن اساں بھی حقہ لینا ودھ ودھ پیسے بھر دے نیں لے لے قیمتی حقہ جاہل قدم اگیرے دھردے نیں

اے پر شوق قرآن نہ اتنا جو تحفہ رحمانی اے
اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے
توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے

روحانیت دا ایہہ دشمن، چنگا کون بتاندا اے ہو حکیم جو حقہ چھکے کیوں حکیم سداندا اے
ہو فائدہ اس حقے دا کوڑا دھوں چھکاندا اے کہے حکیم جو حقہ چنگا، دھوکھا صاف کماندا اے

یا اوہ نہیں حکیم اصل وچہ بریائی دا بانی اے
اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے
توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے

جنے کھنے دے ہتھ وچ حقہ ہو رخیال نہ کوئی اے بے سمجھاں نوں سمجھ نہ آوے منہ تھیں لتھی لوئی اے
نفس گتے دے آکھے لگ کے جان مصیبت ڈھوئی اے روٹی تھیں ودھ شوق حقے دا ابھی حالت ہوئی اے

ایڈی تے ایہہ چیز نہ کوئی توں جس دا دل جانی اے
 اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے
 توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے
 شیطانی کماں دے پاسے بھیج بھیج جتے جاندے نیں نوں کماں نوں سچ سمجھے باجھوں گل چا پاندے نیں
 جد پھر اس تھیں گھانا ہووے نس کے جان بچاندے نیں کئی چھیکے بھی اس طرح دے حقے نوں ازماندے نیں
 ہر کم سوچ سمجھ کے کرنا خاص حکم ربانی اے
 اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے
 توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے
 بعض امیری کارن چھکدے آکڑ خان سدان دے نیں آکھن آسیں آں راٹھ قدیمی باجھ حقے نہ راہندے نیں
 حقہ خاص نواب چھکیندے تعریفاں فرماندے نیں ناواقف تے احمق تائیں گلاں نال پھساندے نیں

ایسی گل دے وچ نہ پھسّیں ایہہ ہک جال شیطانی اے
 اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے
 توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے
 حقہ چھکنا جائز ناہیں حکم ایہہ نفس امارے دا چھکیاں نوں ایہہ گھانا دیندا دھوکھا یار نکارے دا
 حقہ لوکاں سمجھیا ہویا تحفہ پکا دارے دا ایہہ ہک مٹھی زہر اصل وچ حقہ یار اوارے دا
 اس نوں توں خوراک بنادیں کتنی ایہہ نادانی اے
 اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے
 توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے
 اج کل شرم نہ خوف کسے داہراک نوں آزادی اے ادب لحاظ نہ رہ گیا کوئی عزت دی بربادی اے
 پین رباں بھنگ افیماں بنیا کوئی فساد اے تھوڑے رہ گئے مذہبی بندے جہناں حب خدای اے
 دین اسلام نہ چھوڑیں ہرگز اس کارن زندگانی اے
 اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے
 توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے
 ذکر خدا غذا روحانی روح نوں تازہ کردا ای نفس ہمیشہ روح دا دشمن الٹا ای دم بھردا ای
 الٹی خواہش حکم نفس دا عاقل اس تھیں ڈردا ای نفس امارہ ظالم موذی حقہ اگے دھردا ای

حقہ کدی نہ چھکیں اُکا ایہہ خواہش نفسانی اے
 اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے
 توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے
 خشکی کھانسی دق دے دی مرض حقہ تھیں ہوندی اے صحت چھکیاں بے سمجھاں دی اس عادت تھیں روندی اے
 بوتما کو گندے والی نور سینے توں دھوندی اے عابدزادہ صوفیاں تائیں ایہہ عادت نہ سوہندی اے
 عادت مندی چھڈ دے مومن ناجائز ہر آئی اے
 اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے
 توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے
 حقہ تحفہ خاص امیراں نواباں سلطاناں دا کئی قسماں دے حقے بن گئے اٹھیا جوش جواناں دا
 ایس پریمی دولت ساڑن چالا رانی خاناں دا حقہ ہتھ وچہ تپڑ وکھاون قدر نہیں انساناں دا
 باجھ شرافت آکڑ دسی ایہہ کہی آکڑ خانی اے
 اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے
 توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے
 پتل، چاندی، سونے، چم دے حقے کئی بنواندے نیں کئی طرح دی ہور سجاوٹ اُس دے نال پھباندے نیں
 اپنا عقل وسیندے سب نوں احمق نہ شرماندے نیں جیوں جیوں شوق کسے نوں دولت مال تمام وںجاندے نیں
 خرچ فضول نکما بھائی ایہہ پک بہت نادانی اے
 اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے
 توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے
 حقہ اک غذا ہے گندی اندر دھواں مچاندا اے جیوں کرنڑی حقے دی کالی دل کالا ہو جاندا اے
 حقہ چھکن والیاں تائیں کوئی نہیں گل سمجھاندا اے جے کرم ت کسے نوں دیے گلاں بہت بناندا اے
 دسوی نہیں ایہہ عادت بھیڑی، خواہش اک شہوانی اے
 اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے
 توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے
 آکھن کئی حکیمان دسیا حقہ نفع دلاندا اے حقہ چھکیاں قبض نہ ہوندی بادی دُور کراندا اے
 ایہہ پک گل فضول کریندے چھیکا مکر بناندا اے کدی حکیم نہ منیں اُس نوں جو ایہہ گل دساندا اے
 میں حکمت دی گل دساواں ایہہ حقہ نقصانی اے
 اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے
 توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے

کئی سگریٹ دے چھیکے ج کل پھر دے دھوں دھکھاندے نیں کرن جہالت اپنی ظاہر اپنا آپ دساندے نیں
گندا دھوں پلیدی والا خوش ہو اندر پاندے نیں دیون فتوے ڈاکڑیاں دے، تعریفاں فرماندے نیں
یاد رکھیں بے دین فرنگی اس عادت دا بانی اے
اے مومن ایہہ حقہ موذی تیرا دشمن جانی اے
توبہ تائب ہو جا اس تھیں ایہہ تحفہ شیطانی اے (11)

حوالے

- 1- لعل ایں دے ونجارے، ناصر رانا، پاکستان پنجابی فکری سانجھ، لاہور 1998ء ص 38-39
- 2- ایضاً ص 43-59
- 3- قلمی خطوط بنام عثمان مملوکہ قاضی محمد اصغر، بیٹا، گول پور ضلع جہلم
- 4- ماہ نامہ لہراں، لاہور، دسمبر 1967ء ص 9
- 5- حقہ نامہ، قاضی محمد امین، قلمی نسخہ مملوکہ قاض محمد اصغر گول پور نزد پنڈ دادن خان ضلع جہلم ص 1
- 6- ملاقات قاضی محمد اصغر، بیٹا، گول پور ضلع جہلم 14 مارچ 2016
- 7- اوہی، سرورق
- 8- اوہی، ص 1
- 9- اوہی، ص 2
- 10- اوہی
- 11- حقہ نامہ، قاضی محمد امین، قلمی نسخہ مملوکہ قاض محمد اصغر گول پور نزد پنڈ دادن خان ضلع جہلم